

УДК 340.12(043)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.1.13>

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ У СПОРТІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Жаровська І.М.,
доктор юридичних наук,
професор кафедри теорії права та конституціоналізму
Національного університету «Львівська політехніка»
irazhar@ukr.net,
<https://orcid.org/0000-0003-3821-8120>

Жаровська І.М. Гендерні аспекти у спорті: проблеми правового регулювання.

У статті аналізуються гендерних проблем дискримінації у сфері спортивної діяльності, оскільки питання належного правового регулювання, створення повноцінної системи спортивного права з комплексною системою праворежуючих принципів та гарантій є актуальним фактором удосконалення національного права.

Констатовано, що не дивлячись активну боротьбу активістів за гендерні права у спорті, ситуація далека від досконалості. Професійний спорт служить потужною культурною ареною для конструювання та увічнення ідеології та практики чоловічих привілеїв та домінування. Ця сфера суспільного життя, можливо одна з тих, що найбільше відіграє важливу роль у створенні та підтримці чоловічої гегемонії, сприяючи історичним моделям розширення прав і можливостей чоловіків і невідгідного становища жінок. Жіночий спорт часто тривіалізується та маргіналізується, а самих спортсменок часто сприймають як фемінізованих жінок, а не спортсменів-конкурентів.

Забезпечення гендерної рівності є актуальною проблемою сучасності у всіх сфері суспільного життя. Спорт як професійна діяльність залишається однією з галузей де проявляється найбільша кількість гендерної нерівності не дивлячись на те, що вже практично століття йде боротьба у цій сфері та останні два десятиліття особливо активізувалася боротьба щодо протидії гендерній дискримінації.

Згруповано проблеми, які досі залишаються у сфері професійного спорту в контексті рівності та справедливості між статями: нерівномірність присутності жінок у керівному складі спортивних організацій, прояви сексизму, відсутність виваженої спортивної нейтрально-гендерної лінгвістики нерівномірності висвітлення спортивних змагань за гендерною ознакою учасників. Останнє полягає в тому, що репрезентація спорту та спортсменів у ЗМІ може сприяти формуванню шкідливих гендерних стереотипів. ЗМІ, як правило, представляють жінок-спортсменок як жінок насамперед, а спортсменок на другий план.

Ключові слова: конституційно-правове регулювання, спорт, професійний спорт, гендерна рівність.

Zharovska I.M. Gender aspects in sports: problems of legal regulation.

The article analyzes the gender problems of discrimination in the field of sports activities, since the issue of proper legal regulation, the creation of a full-fledged system of sports law with a comprehensive system of legal principles and guarantees is a relevant factor in the improvement of national law.

It was established that despite the active struggle of activists for gender rights in sports, the situation is far from perfect. Professional sports serve as a powerful cultural arena for constructing and perpetuating the ideology and practice of male privilege and dominance. This sphere of social life is perhaps one of the most instrumental in creating and maintaining male hegemony, contributing to historical patterns of male empowerment and female disadvantage. Women's sports are often trivialized and marginalized, and female athletes themselves are often perceived as feminized women rather than competitive athletes.

Ensuring gender equality is an urgent problem of our time in all spheres of social life. Sport as a professional activity remains one of the fields where the greatest amount of gender inequality is manifested, despite the fact that there has been a struggle in this area for almost a century, and in the last two decades, the fight against gender discrimination has especially intensified.

The problems that still remain in the field of professional sports in the context of equality and justice between the sexes are grouped: the uneven presence of women in the leadership of sports organizations, manifestations of sexism, the lack of balanced sports gender linguistics, uneven coverage of sports competitions based on the gender of the participants. The last is that the representation of sports and athletes in the media can contribute to the formation of harmful gender stereotypes. The media, as a rule, presents female athletes as women first, and sportswomen second.

Key words: constitutional-legal regulation, sport, professional sport, gender equality.

Постановка проблеми. Боротьба за гендерну рівність є глобальною, але має глибокі нюанси. В деяких країнах жінки досі виборюють політичні права, а в інших проблеми гендеру залишилися в окремих сферах. Особливо репрезентативною тут є сфера спорту.

Термін «спорт» передбачає дві різні точки зору з приводу його розуміння. Тому загалом слід відмежовувати форми спортивної діяльності: професійний спорт і спорт як дозвілля. У той час як у професійному спорті спортсмени отримують річну зарплату плюс заохочення, прив'язані до індивідуальних і командних результатів, спортсмени-любители не оплачуються їхні спортивні виступи. Крім аматорів, все більше жінок і чоловіків обирають спорт як дозвілля, головним чином для відпочинку та оздоровлення. Олімпійська хартія стверджує, що спорт є правом людини, тому вагоме належне правове регулювання цього права.

В обох випадках спорт являє собою вагомий і такий що розвивається секторі економіки та робить важливий внесок у зростання та створення робочих місць. Особливо це стосується професійного спорту, де економічні аспекти відіграють важливу роль. Однак це також стосується індустрії спорту та відпочинку, який охоплює широкий спектр сфер, таких як спорт і відпочинок, здоров'я та фітнес, активний відпочинок на природі та ігри.

Стать, як стверджується, є основною соціальною та теоретичною категорією, яка разом із соціальним класом, расою, віком, етнічною приналежністю та іншими має бути включена в усі теоретичні соціальні аналізи спорту. Традиційно у спорті домінували чоловіки, як учасники, так і представники управлінської системи. По всьому світу серед жінок рівень участі у спортивній діяльності нижчий ніж чоловічий. Але за останні десятиліття відбулися значні зміни - різниця в участі між статтями зужується.

З гендерної точки зору, спорт є прикладом соціального і соціального культурний процес, у якому соціальна конструкція жіночності та маскуліності відіграє ключову роль у впливі на поведінку та підходи. Вказане безпосередньо впливає на аспекти правового регулювання, проте питання належного правового регулювання, створення повноцінної системи спортивного права з комплексною системою праворежуючих принципів та гарантій.

Стан дослідження. Спортивне право останнім часом активно досліджується науковою доктриною, особливо в контексті оновлення розуміння професійного спорту, протидії допінгу, зокрема затребуваними є доробки О.М. Балинської, А. М. Апарова, М.В. Козіна, М. Саннікової та інших. Активно розглядаються проблеми взаємозалежності політики та спорту на рівні конституційного права, ця проблема активізувалася у світлі повномасштабної війни в Україні. Глобальні зміни в спортивній сфері, зокрема поява нових видів (зокрема кіберспорт) пов'язують з використанням новітніх інформаційних технологій.

Однак однією з класичних, проте досі не вирішених проблем – є проблема забезпечення гендерної рівності у спорті, тому потребує окремого додаткового комплексного аналізу.

Метою цієї статті є розкриття гендерних проблем дискримінації у сфері спортивної діяльності.

Виклад основних положень. Спорт може бути потужним і потенційно радикальним і трансформуючим інструментом для розширення можливостей дівчат і жінок і впливу на гендерні норми та відносини в суспільстві.

Сучасний спорт виник у 19 столітті, і він почався з відносно невеликої кількості ентузіастів, як жінок, так і чоловіків. Однак розвиток спорту сприяв участі чоловіків. Оскільки більшість видів спорту розвивалися за відносної відсутності жінок, вони в основному були розроблені для чоловіків. Тобто завдання, запропоноване більшістю видів спорту, було розроблено для перевірки здібностей і можливостей чоловічого тіла (таких як сила, більший розмір тіла тощо), що означає, що спортсмени-чоловіки мають перевагу в продуктивності над спортсменками. Ми називаємо ці види спорту чоловічими.

Внаслідок патріархального розвитку спорту існує дуже мало видів спорту, які відповідають жіночим вимогам, тобто види спорту, які перевіряють переважно «характеристики жіночого тіла», такі як

баланс, координація та гнучкість, і тому надають перевагу спортсменкам-жінкам. Приклади таких видів спорту важко знайти, вони обмежуються в основному фігурним катанням, художньою гімнастикою та синхронним плаванням. У жіночих видах спорту спортсменки мають перевагу над чоловіками.

Деякі види спорту, які можна назвати унісекс-спортом, не підходять ні для чоловіків, ні для жінок, наприклад, кінний спорт, стрільба та деякі екстремальні види спорту на витривалість. У цих видах спорту унісекс категорія статі не потрібна, оскільки ні чоловіки, ні жінки не мають переваги. Таких видів спорту небагато, але деякі з них все ще використовують категорію статі, навіть якщо вона їм, швидше за все, не потрібна (наприклад, стрільба).

Правове регулювання, особливо на національному рівні залежить від культурно-ментальний, ідеологічних парадигм суспільства. Соціально сконструйовані значення та переконання, які інтерпретують гендерні відмінності як гендерну ієрархію, не лише сприяють домінуючій гендерній ідеології, але також є критично важливим компонентом процесу соціалізації. Будучи культурним процесом, на який впливають гегемонічні переконання щодо статі, представники сфери спорту соціалізовані в цінностях і віруваннях, закріплених у патріархалі, які гегемоністично конструюють спорт як чоловічий.

Враховуючи те, що більшість видів спорту створювалися для чоловіків, і було багато голосів проти участі жінок у спорті, розвиток жіночого спорту стикався з багатьма перешкодами. Раннє виключення жінок зі спорту ґрунтувалося на різних обґрунтуваннях. Медичне обґрунтування, наприклад, вважало, що жінки фізіологічно непристосовані до занять спортом і можуть завдати їм шкоди. З естетичної точки зору жінки, які займаються спортом, вважалися непривабливими. Жінки вважалися (і певною мірою залишаються досі) м'якими, витонченими, слабкими та красивими – якості, які вважаються несумісними зі спортом, який вимагає від спортсменів бути сильними та конкурентоспроможними. Соціальне обґрунтування стверджує, що поведінка, пов'язана зі спортом, не жіноча. Однак це дозволило жінкам брати участь у видах спорту, які вважалися «жіночими», такими як крокет і катання на ковзанах, а не «чоловічими» видами спорту, такими як футбол.

З такою малою кількістю запропонованих видів спорту, які відповідають вимогам жіночої статі, і жінкам, які відмовляються займатися спортом, жінки, які хотіли брати участь у спорті, змушені були шукати шляхи залучення, іноді їм доводилося пробиватися до видів спорту, відповідних чоловікам, і (міжнародних) заходів. Найпоширенішою стратегією для забезпечення участі та успіху жінок у спортивних змаганнях, відповідних чоловікам, було створення жіночої підкатегорії. У деяких видах спорту для включення жінок знадобилося багато часу: жіноча підкатегорія стрибків з трампліна потрапила до олімпійської програми лише в 2014 році; змагання з плавання вільним стилем серед жінок на дистанції 1500 м дебютували на Олімпійських іграх 2020 року; і 8-денний Tour de France Femmes дебютує в 2022 році [1]. У результаті такого розвитку подій у більшості сучасних видів спорту є категорія статі, яка має дві підкатегорії, які називають «чоловічими» та «жіночими».

Заперечення проти загальної участі жінок у спорті (яка змінюється залежно від виду спорту та місця розташування) часто базуються на способах, у які «гендерні норми» заохочувалися неурядовими організаціями, державою та до міжнародними культурними інституціями.

Загалом, не дивлячись на практично два десятиліття активної боротьби активістів за гендерні права у спорті ситуація далека від досконалості. Професійний спорт служить потужною культурною ареною для конструювання та увічнення ідеології та практики чоловічих привілеїв та домінування. Ця сфера суспільного життя, можливо одна з тих, що найбільше відіграє важливу роль у створенні та підтримці чоловічої гегемонії, сприяючи історичним моделям розширення прав і можливостей чоловіків і невідповідного становища жінок. Жіночий спорт часто тривіалізується та маргіналізується, а самих спортсменок часто сприймають як фемінізованих жінок, а не спортсменів-конкурентів.

Аналіз наукової доктрини України та низки європейських країн дав нам можливість виокремити вагомі проблеми у сфері нерівності гендерних аспектів у спортивній діяльності сьогодення.

По-перше. Гендерне співвідношення тих, хто займає керівні посади, як і раніше зміщується в бік більшості чоловіків. I. Claringbould, A. Knoppers провели опитування 15 спортивних журналістів та 32 членами керівних рад спортивних організацій, щоб дослідити, як парадоксальні гендерні практики зберігають викривлене гендерне співвідношення та викликають його. Результати показують, що практика гендерної нейтральності, нормальності та пасивності посилила та зберегла поточну гендерну дисбаланс [2].

По-друге, проблема дискримінації за ознакою жіночої статі активно присутня у сфері спорту. Жінки залишаються меншістю в спортивних організаціях, особливо на керівних посадах, і попередні дослідження показали, що причиною може бути сексизм. Lauren C. Hindman і Nefertiti A. Walker на

основі інтерв'ю та щоденникових записів жінок-менеджерів, які працюють у чоловічій професійній спортивній лізі, дійшли до висновку, що культура спортивних організацій увічнює сексизм, включаючи приниження та об'єктивізацію жінок. Сексизм виникає у повсякденній взаємодії жінок зі своїми керівниками та колегами, а також з іншими, з ким вони взаємодіють у рамках своєї роботи. Такий досвід призводить до професійних та емоційних наслідків, з якими жінки борються, застосовуючи тактику, яка дозволяє їм вижити в спортивній індустрії [3].

По-третє. Відсутність виваженої спортивної нейтрально-гендерної лінгвістики. Проблеми вбачаються у тому числі в лінгвістичній нерівності. Це здавалося б незначна відмінність, проте саме вона і схожі формують засади нерівності та гендерної дискримінації. Вживання родового відмінка чоловічого роду передбачає мовну презумпцію чоловічого роду, що відноситься як до чоловіків, так і, загалом, до всіх людських істот. У своєму контент-аналізі 16 телевізійних чоловічих і жіночих студентські ігри з баскетболу дослідники виявили, що одна з основних відмінностей у усні коментарі, які супроводжували ігри, були постійними використанням чоловічої термінології, недоречно застосованої до жіночих ігор, наприклад спортсменок називали «захисниками». Лінгвістичне нехтування статтю – це ще один спосіб, у який жіночий спорт лінгвістично зведений до мінімуму як неповноцінний через процес асиметричного маркування статі, а процес у лінгвістичних термінах, за допомогою якого чоловік характеризується як немаркована категорія і жіноча як маркована. Ще один приклад, відбувається ідентифікація жіночих спортивних змагань як «жіночих» спортивних змагань, тоді як спортивні змагання серед чоловіків визначаються просто як спортивні заходи, жінок позначають і ідентифікують як «інших», а чоловіків як універсальну норму [4].

По-четверте. Проблема нерівномірності висвітлення спортивних змагань за гендерною ознакою учасників. Окрім Олімпійських ігор і Чемпіонату світу з футболу серед жінок, висвітлення в ЗМІ залишається мізерним, все ще відображаючи кричущі прогалини протягом десятиліть. У таких умовах прогрес може бути в кращому випадку називають химерним. Репрезентація спорту та спортсменів у ЗМІ може сприяти формуванню шкідливих гендерних стереотипів. ЗМІ, як правило, представляють жінок-спортсменок як жінок насамперед, а спортсменок на другий план. У висвітленні жінок у спорті часто переважають посилання на зовнішність, вік або сімейне життя, тоді як чоловіків зображують могутніми, незалежними, домінуючими та цінують як спортсменів. Незважаючи на те, що поза періодом великих спортивних фестивалів, статистика стверджує, що 40% усіх учасників спорту становлять жінки, однак жіночий спорт охоплює лише близько 4% усіх спортивних ЗМІ. І в цьому обмеженому охопленні жінок часто об'єктивують або принижують [5].

Висновок. Забезпечення гендерної рівності є актуальною проблемою сучасності у всіх сфері суспільного життя. Спорт як професійна діяльність залишається однією з галузей де проявляється найбільша кількість гендерної нерівності не дивлячись на те, що вже практично століття йде боротьба у цій сфері та останні два десятиліття особливо активізувалася боротьба щодо протидії гендерній дискримінації.

Згруповано проблеми, які досі залишаються у сфері професійного спорту в контексті рівності та справедливості між статями: нерівномірна присутність жінок у керівному складі спортивних організацій, прояви сексизму, відсутність виваженої спортивної нейтрально-гендерної лінгвістики нерівномірності висвітлення спортивних змагань за гендерною ознакою учасників.

Список використаних джерел:

1. Martínková I., Knox T., Anderson L., Parry J. Sex and gender in sport categorization: aiming for terminological clarity, *Journal of the Philosophy of Sport*, 2022. Vol. 49:1, 134–150, DOI: 10.1080/00948705.2022.2043755.
2. Claringbould I, Knoppers A. Paradoxical Practices of Gender in Sport-Related Organizations *Journal of Sport Management* 2021 V. 26: Issue 5. P. 404–416.
3. Hindman L. C., Walker N. A. Sexism in Professional Sports: How Women Managers Experience and Survive Sport Organizational Culture. *Journal of Sport Management* 2018. V. 34. Issue 1 P. 64–76.
4. Segrave J. O, Mcdowell K. L., King J. G. Language, Gender, and Sport: A Review of the Research Literature Sport, Rhetoric, and Gender, 2006. ISBN : 978-0-230-61970-8.
5. Gender Equality in Sports Media. 2023. URL: <https://webarchive.unesco.org/web/20230104165710/https://en.unesco.org/themes/gender-equality-sports-media>.